

L'HUMOR CORROSIU DE LA REPÚBLICA

Es compleixen noranta anys del naixement d'*El Be Negre*, l'exitós setmanari humorístic dels anys trenta

TEXT JOSEP MARIA FIGUERES
IMATGES ARCA (BIBLIOTECA NACIONAL DE CATALUNYA)

Els anys trenta del segle xx estan considerats els anys d'or de la premsa catalana. L'embranchida de la Renaixença produeix, gràcies a la llibertat d'impresma —tot i les limitacions de censura i les prohibicions— un esclat de noves capçaleres. La diversificació professional, el creixement urbà, les noves professions terciàries i la creixent alfabetització fa que dibuixants, caricaturistes, corresponsals, redactors, columnistes i escriptors puguin tenir un públic fidel per la qualitat formal del producte i l'excel·lència del contingut

En la premsa humorística del primer terç del segle xx apareix l'especialització. Així, hi ha setmanaris d'humor temàtics en esport —*Xut!*—, erotisme —*Papitu*— o de to polític, i exitosos. *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa* o *L'Estevet* són els dominants. La majoria d'aquestes publicacions són republicanes i liberals, obertes i anticlericals. La Segona República, doncs, és el marc ideal per a la premsa crítica. Un espai de llibertat amb la derogació de la Llei de Jurisdiccions, que passava el control dels continguts periodístics dels jutges

ES PUBLICA ENTRE 1931 I 1936, UNS ANYS CONVULSOS QUE PROVOQUEN AMENACES A LA CAPÇALERA I UN ASSALT A LA IMPREMTA

als militars, esdevenint així art i part quan eren criticats. Amb aquests nous aires de

Si hi ha una revista política de to humorístic i de categoria intel·lectual indiscutible de les moltes dels anys trenta, i que esdevé encara avui remarcable pel mèrit social i l'interès periodístic, no hi ha dubte que és *El Be Negre*. Era una capçalera molt llegida i valorada, i alhora criticada pels adversaris pel seu to àcid i crític. El ressò d'aquest setmanari perdura gràcies al facsímil, a la digitalització als webs de premsa històrica de Madrid i Barcelona, però també pels diversos estudis que la configuren com una tribuna de referència d'un humor polític ben elaborat i lliure.

llibertat el periodisme es treu la cotilla que el constrenyia i pot respirar i publicar, i fer-ho amb plenitud.

En aquest context, *El Be Negre* és la tribuna més representativa del nou humor. Aquest setmanari s'editarà des del 23 de juny de 1931 fins al 15 de juliol del 1936 regularment, excepte les dues setmanes d'octubre del 1934 i els quatre mesos i mig durant el Bienni negre, de setembre del 1935 a gener del 1936. El setmanari es

frase feta “I un be negre!”, usual de rèplica i d'incredulitat.

PERIODISTES DE PRESTIGI

Així doncs, des de l'aparició, s'imposa un humor corrosiu, tal com el defineix Josep Maria Huertas en un article a *Tele/eXprés*, el 1978, arran de la presentació de l'aparició del facsímil d'*El Be Negre*. Un humor que va comptar amb grans plomes.

Lluís Solà, estudiós de la premsa catalana, explica com diferents periodistes afins ideològicament, van ser cridats per Josep Maria Planes

i Màrius Gifreda, director i editor de la capçalera respectivament. Així van crear un dels equips més espurnejants del moment, amb noms de prestigi com Josep Maria de Sagarra, Jaume Passarell, Eugeni Xammar, Just Cabot, Rossend Llates, Manuel Amat, Àngel Farran, Joan Cortés... i dibuixants com Avel·lí Artís-Gener *Tísner*, Pere Calders, Valentí Castanys, Feliu Elias *Apa* o Romà Bonet *Bon*.

Al llarg de 245 números que es van editar, el contingut va ser sorprenent, per la constància en la creativitat. Com escriuria Jordi Finestres a *Sàpiens*: “A la segona planta de l'Ateneu, els diumenges a la nit es confecciona una publicació que fa

redacta en gran format, regularment amb quatre pàgines, excepte quan treu números especials.

I s'edita sempre amb imatges i abundoses notes, articles i textos irònics en una exuberant exhibició de talent humorístic. Tot amarat d'un enginy i una creativitat que fa les delícies, encara avui, dels lectors que se'n riuen del mort i de qui el vetlla, d'un caràcter sempre foteta i disposat a la brometa i a qüestionar-ho tot. El títol que adopta és tota una declaració d'intencions, ja que recull la

sàtira del feixisme i de l’anarquisme, de l’Església i del radicalisme lerrouxista, del carlisme i de l’esquerra republicana, de l’alcalde Aiguader i del president Companys. Ningú no s’escapà del comentari viu i desvergonyit”.

Els que feien *El Be Negre*, tot i procedir majoritàriament de *La Publicitat* i *Mirador* i tenir simpaties per Acció Catalana no es casaven amb ningú. Així, posaven a

EL FEIXISME, L'ANARQUISME, EL LERROUXISME, L'ESGLÉSIA, EL CARLISME I ELS REPUBLICANS VAN SER OBJECTIUS DE LA SEVA SÀTIRA DESVERGONYIDA

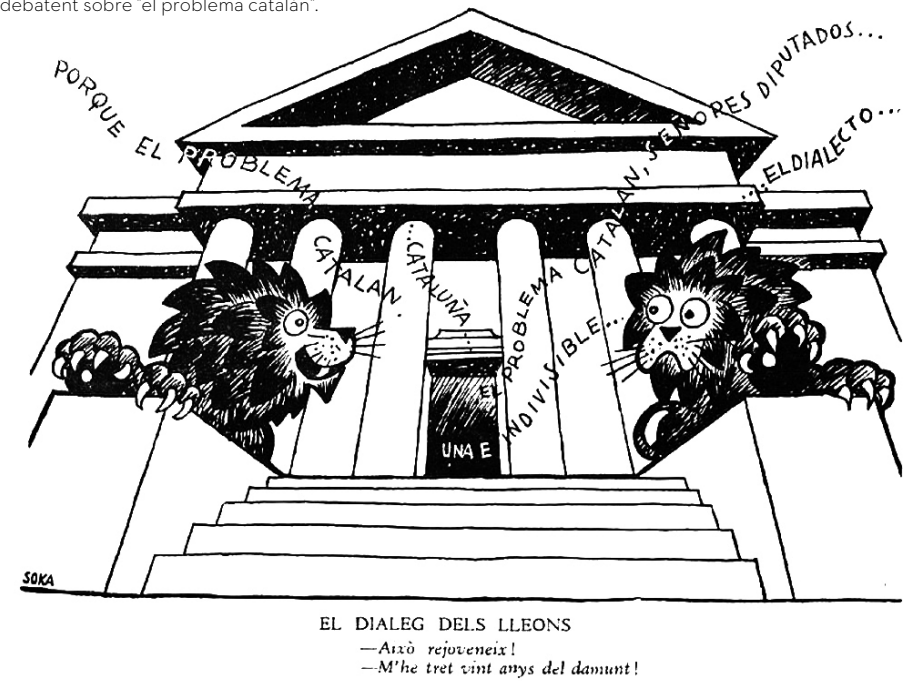
la picota personatges singulars, des de l’inefable Ramon Pociello Forradellas, president del Partit Republicà d’Ordre

de Catalunya, passant per Joan Pich i Pon, alcalde Barcelona, que encara avui fan somriure al públic per les divertides confusions i ocurrencies.

AMENACES I PICABARALLES

Les seccions d’*El Be Negre* eren diverses i començaven sovint amb el Be i un motiu irònic. Eren de literatura (“El Be...rnat Metge”), pintura (“El Be...lasques”), música (“El Be...thoven”), cinema (“El Be a les fosques”), etc. Cal remarcar les frases punyents de la portada que apareixen al costat de la capçalera. Frases de l’estil d’“El Parlament encara no s’obre. És que sobra?”, sempre amb jocs de paraules i dobles sentits.

Caricatura del 5 de desembre de 1934 on es veu les Corts de Madrid debatent sobre "el problema catalán".

Perquè l’humor punyent i sovint corrosiu era la marca de la casa. “Un *Be negre* que fos blanc? Em sembla que no tindria cap gràcia”, admetia el periodista Josep Maria Cadena el 1972 a *Serra d’Or*.

Segons Lluís Solà, el tiratge d’*El Be Negre* era entre quinze i vint mil exemplars, tot i que arran de l’assalt a la capçalera s’indica que a la impremta hi havia cinc mil còpies. Sigui com sigui era un dels tiratges alts en la premsa setmanal barcelonina. I la tirada va lligada al seu ressò i a l’enuig pels dards que llançaven. El setmanari, igual que amb la FAI, també tenia picabaralles amb els escamots de les joventuts d’Esquerra. Els anònims i les amenaces sovintejaven a la redacció.

Davant d’això, la resposta era sempre irònica com els versos de la pàgina dos, en què amb la música d’un cuplet, nadala, caramella, etc. s’acompanyaven sempre amb lletres jocoses: *Els escamots d’en Dencàs / són gent delicada i fina, / porten porra sota el braç / i abric de gavardina, / els puja la mosca al nas / i posen pell de gallina. / Els escamots d’en Dencàs / són un cas com un cabàs.*

Un acudit resumeix amb eloqüència de la situació en què es trobava el setmanari: un be negre s’està al mig d’una cantonada mentre pels carrers pugen dos grups oposats. Per una part, els escamots en actitud violenta i per l’altra els faistes gens pacífics. El drama d’estar al bell mig i de criticar-ho tot.

L'ATAC D'ESTAT CATALÀ

Però, com explica Finestres al seu article, “no tothom acceptarà la broma de la mateixa manera. El setmanari viurà dures sancions, llargues èpoques de censura i més d’una agressió, com la dels escamots d’Estat Català, que el 1933 no dubten a assaltar i fer malbé la impremta on es produeix la revista. O els carlistes, que es volen endur Planes a “fer un tomb’ per Horta”.

En no tenir *El Be Negre* cap redacció, l’assalt d’Estat Català té lloc a la impremta.

Els fets són coneguts: es presenten a la impremta una trentena de membres dels escamots d’Estat Català, que operen sincronitzats i destrueixen planxes, s’enduen exemplars i amenacen la impremta amb calar-hi foc si continuen imprimint el periòdic. El dibuixant Francesc Fontanals, present als fets, recordava que entre els assaltants hi havia el fill de l’alcalde d’ERC, Jaume Aiguader, que va haver de declarar durant tres hores.

El judici acaba amb llibertat provisional sense fiança per al fill de l’alcalde, l’únic afectat i amb les turbulències posteriors no hi haurà més resolucions. El recurs a la violència, tradicional en la repressió al periodisme, havia estat usat profusament i palesava la incapacitat d’acceptar una sàtira constant. És el mateix que havia passat, el 25 de novembre del 1905, quan els oficials de la guarnició militar barcelonina van assaltar el diari *La Veu de Catalunya* i el setmanari *Cu-cut!*. O el que va passar a final del segle XIX amb diaris madrilenys com *El Globo* i *El Resumen*.

EL SECRET DE L'ÈXIT

Malgrat aquell atac, el *Be Negre* segueix editant-se fins a l’esclat de la Guerra Civil. A partir de llavors, tot s’enfosqueix. Fins i tot el jove i inquiet periodista manresà Josep Maria Planes, director d’*El Be Negre*, és assassinat per membres radicals de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) per les investigacions periodístiques a *La Publicitat*. El maten poques setmanes després d’haver tancat el setmanari humorístic.

A partir de llavors, aquell setmanari només passa a ser el record d’uns anys on es podia fer befa de tot i de tothom. Però,

DESPRÉS DE LA TRISTOR DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA, L'APARICIÓ D'EL BE NEGRE VA SUPOSAR UN XOC IMPRESSIONANT

com és que va tenir tant d’èxit? El 1979, en *Tísner*, explicava en una entrevista a

EL BE. — I ara, fes broma.

Caricatura on un be negre és objectiu tant dels membres de la FAI com dels escamots.

L’Hora que “la gent no estava acostumada a aquest tipus d’humor. La Dictadura de Primo de Rivera havia creat en la gent una tristor innata i l’aparició d’*El Be Negre* és un xoc impressionant: aquí radica part del seu èxit”. La capçalera, afegia, “neix sense una influència política”, però en realitat en va tenir, ja que va contribuir que la República fos vista com un govern normal que podia ser criticat fins al límit per la premsa, tot i que als polítics no els agradava.

L’octubre del 1978, va aparèixer un setmanari humorístic que recollia el títol i la capçalera i que estava dirigit per Rosa Massagué i que comptava amb noms com Joan de Sagarra o Ramon Barnils. Era un intent

d’apostar de nou per aquest humor tan característic, si bé ni el producte ni la

societat tenien res a veure amb aquella aventura dels anys trenta i el nou setmanari va acabar sent un fracàs empresarial i periodístic notable. Ç

Més informació a:

El Be Negre, Lluís Solà

(Bruguera, 1967)

El Be Negre i els seus homes, Lluís

Solà (Edhasa, 1977). 2 volums.

“Tísner”: *Les interioritats d’El Be*

Negre, Avel·lí Artís-Gener

(L’Aixernador, 1991)

Assalt a El Be Negre, Joan de Déu

Domènech. *L’Avenç*, 414 (juliol-agost

2015), pàgines 26-37.

Set trets al periodisme català:

l’execució de Josep Maria Planes,

Jordi Finestres (*Sàpiens*, núm. 59,

agost 2007)

